

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วาทกรรมในการนำเสนอข่าวชุมชนกรณีความขัดแย้งเรื่องที่ดิน จังหวัดลำพูน เปรียบเทียบระหว่างหนังสือข่าวประชาชน” โดยใช้การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ประกอบการวิจัยนั้น สามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการนำเสนอ

ผู้วิจัยศึกษาการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบข่าวและรูปแบบที่ไม่ใช่ข่าว (บทความ, บทบรรณาธิการ, บทวิเคราะห์, รายงานพิเศษ ฯลฯ) กรณีความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหาที่ดิน จังหวัดลำพูน โดยเปรียบเทียบกันระหว่าง 2 สื่อ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์กับสำนักข่าวประชาชน ใช้ระยะเวลาในการศึกษาทั้งสิ้น 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2545 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2545 โดยได้แบ่งช่วงเวลาของเหตุการณ์ปัญหาออกเป็น 3 ช่วงเวลาด้วยกัน คือ

1. ช่วงก่อตัวของเหตุการณ์ (ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2545-30 เมษายน 2545)
2. ช่วงวิกฤตของเหตุการณ์ (ระหว่างวันที่ 1 พฤษภาคม 2545-1 กรกฎาคม 2545)
3. ช่วงคลี่คลายของเหตุการณ์ (ระหว่างวันที่ 2 กรกฎาคม 2545-31 ธันวาคม 2545)

สรุปรวมรูปแบบการนำเสนอได้ดังนี้

-เมื่อรวมทั้ง 3 ช่วงเวลา หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์และสำนักข่าวประชาชนต่างให้ความสำคัญกับการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบการรายงานข่าวมากกว่าการนำเสนอในรูปแบบอื่น ซึ่งหมายถึง บทความ บทบรรณาธิการ บทวิเคราะห์ รายงานพิเศษ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม สำนักข่าวประชาชนนำเสนอข่าวในปริมาณที่มากกว่า

-ภาพรวมของทั้ง 3 ช่วงเวลาในแง่การนำเสนอในรูปแบบของบทความแสดงความคิดเห็น และบทบรรณาธิการ สำนักข่าวประชาชนได้นำเสนอในปริมาณที่มากกว่าหนังสือพิมพ์

ไทยนิวส์ แต่ในส่วนการนำเสนอในรูปแบบรายงานพิเศษนั้น หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มีการนำเสนอมากกว่าเล็กน้อย

-เมื่อแยกการนำเสนอข่าวออกเป็นช่วงเวลา พบว่า ในช่วงก่อตัวของเหตุการณ์ หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มีการนำเสนอข่าวในปริมาณค่อนข้างถี่ ตรงกันข้ามกับสำนักข่าวประชาธรรมที่แทบจะไม่มีการนำเสนอเลย แต่ในช่วงวิกฤตและช่วงคลี่คลายของเหตุการณ์ สำนักข่าวประชาธรรมนำเสนอข่าวถี่ขึ้นมากอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ให้ความสำคัญกับการนำเสนออย่างมาก

-เมื่อดูการนำเสนอในรูปแบบบทความแสดงความคิดเห็น และบทบรรณาธิการ โดยแยกออกเป็นแต่ละช่วงเวลา พบว่า หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มีการนำเสนอในรูปแบบนี้ค่อนข้างมากในช่วงก่อตัวและช่วงวิกฤตของเหตุการณ์ แต่กลับไม่นำเสนอเลยในช่วงวิกฤตของเหตุการณ์ ในขณะที่สำนักข่าวประชาธรรมนำเสนอรูปแบบนี้ทั้ง 3 ช่วง แต่จะนำเสนอถี่ในช่วงก่อตัวและช่วงคลี่คลาย ในส่วนรูปแบบของรายงานพิเศษนั้น สำนักข่าวประชาธรรมมีการนำเสนอรูปแบบนี้ในช่วงวิกฤต แต่ไม่พบว่ามีการนำเสนอในช่วงก่อตัวและช่วงคลี่คลายของเหตุการณ์ ด้านหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์นำเสนอรูปแบบนี้ทั้งในช่วงก่อตัวและช่วงวิกฤต แต่มีการนำเสนอในช่วงวิกฤตมากกว่า ในขณะที่ไม่ปรากฏว่ามีการนำเสนอรูปแบบรายงานพิเศษในช่วงคลี่คลายของเหตุการณ์

เปรียบเทียบความแตกต่างของวาทกรรม

สำหรับวาทกรรมนั้นถูกสร้างขึ้นมาโดยปัจจัยในการนำเสนอข่าวขององค์กร รวมไปถึงลักษณะการทำข่าวชุมชน และตัววาทกรรมเองก็สามารถสร้างแบบแผนของข่าวชุมชนในแต่ละสื่อได้เช่นกัน

เมื่อเปรียบเทียบวาทกรรมการพาดหัวข่าวและเนื้อข่าวระหว่างหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ และสำนักข่าวประชาธรรมที่นำเสนอเกี่ยวกับกรณีปัญหาที่ดิน ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2545 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2545 พบว่ามีความแตกต่างกัน โดยผู้วิจัยจะแยกสรุปเป็นประเด็น ดังต่อไปนี้

1. วาทกรรมที่นำเสนอเกี่ยวกับฝ่ายรัฐ

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์¹ กล่าวไว้ว่า วาทกรรมทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (Varolize) กลายสภาพเป็นสิ่งที่เรียกว่า “วาทกรรมหลัก” (Dominant Discourse) ขณะเดียวกัน วาทกรรมก็ทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้นไม่ให้เอกลักษณ์และความหมายบางอย่างเกิดขึ้น (Subjugate)

เช่นเดียวกับมิเชล ฟูโก² ซึ่งกล่าวถึงภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่า วาทกรรมชุดใดจะมีอำนาจต้องมีปฏิบัติการเพื่อกีดกันวาทกรรมอื่น และห้ามปรามวาทกรรมบางประเภท (Another Principle of Exclusion)

ตามความหมายจากนักคิดข้างต้น ตีความได้ว่า การที่หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์นำเสนอวาทกรรมที่เกี่ยวกับรัฐในแง่บวกแต่เพียงด้านเดียว ซึ่งได้แก่ วาทกรรมรัฐคือ ‘ผู้บิดเป่าทุกข์’ ที่ให้ภาพว่า รัฐเป็นผู้ที่สามารถแก้ หรือไกล่เกลี่ยปัญหาต่างๆ ให้กับประชาชนได้ ทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเชื่อในอำนาจรัฐ คิดว่ารัฐแก้ปัญหาให้ตนเองได้ ซึ่งหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ได้นำเสนอเช่นนี้ทุกครั้งเมื่อมีการกล่าวถึงฝ่ายรัฐ จึงเป็นวาทกรรมที่พูดและอ้างถึงรัฐแต่เพียงอย่างเดียว มองปัญหา รวมถึงการแก้ไขแต่ในมุมมองของรัฐ โดยไม่มองในมุมมองของฝ่ายอื่น อาทิ ประชาชน นักวิชาการ ฯลฯ

ในขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ให้ภาพด้านบวกแก่รัฐ สำนักข่าวประชาธรรมกลับนำเสนอภาพของรัฐส่วนใหญ่ในมุมด้านลบ โดยได้ว่า แท้จริงแล้วรัฐใช้อำนาจที่มีของตนในทางมิชอบ ไม่ว่าจะเป็นการให้โทษแก่บรรดาชาวบ้านที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่นายทุนมีเอกสารสิทธิ์ แต่กลับให้คุณแก่คนบางกลุ่ม (กลุ่มนายทุน) ที่อาจมีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งความหมายเช่นนี้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในวาทกรรมรัฐและนายทุนใช้อำนาจกลั่นแกล้งชาวบ้าน วาทกรรมรัฐและนายทุนร่วมฉ้อฉล วาทกรรมรัฐคุกคามชาวบ้าน และวาทกรรมรัฐเลือกปฏิบัติและฉ้อฉล รวมไปถึงวาทกรรมเน้นเกมการเมืองที่ให้ภาพรัฐว่า “ไม่มีความจริงใจในการที่จะช่วยแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านที่เดือดร้อนอย่างแท้จริง เพราะโยกย้ายเวลา โดยอ้างว่าอยู่ระหว่างการอภิปรายไม่ไว้วางใจ

¹ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์, วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2545), น.19.

² ศุภชัย เจริญวงศ์, ถอดรหัสการพัฒนารัฐ (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการเมือง, 2544), น.15.

ลักษณะวาทกรรมโต้กลับของสำนักข่าวประชาธรรมนี้ นำเสนอในแบบที่ฟูโก³ กล่าวไว้ว่า วาทกรรมจะมีปฏิบัติการกันเขตและควบคุมวาทกรรมอื่น (Controlling and Delimiting Discourse) โดยวาทกรรมที่ขึ้นมาเป็นวาทกรรมหลักจะมีกลไกการวิจารณ์ (Commentary) ชูด วาทกรรมอื่นหรือวาทกรรมเก่าให้หมดความถูกต้อง ซึ่งอนุมานได้ว่า วาทกรรมเก่าที่ถูกวิจารณ์นั้นก็ คือ วาทกรรมรัฐคือ 'ผู้บิดเบือนทุกข' ของหนังสือพิมพ์ไทยนิวิสน์นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม สำนักข่าวประชาธรรมได้นำเสนอภาพของรัฐในด้านดีอยู่บ้าง แต่ก็ เป็นส่วนน้อย ดังตัวอย่างของวาทกรรมรัฐเริ่มเข้าใจประชาชน ซึ่งให้ความหมายว่า รัฐเริ่มเข้าใจ การกระทำของประชาชนมากขึ้น

2.วาทกรรมที่นำเสนอเกี่ยวกับฝ่ายชาวบ้าน

สำหรับวาทกรรมประเภทนี้ หนังสือพิมพ์ไทยนิวิสน์มีการนำเสนอค่อนข้างมาก แต่ เป็นไปในทางลบ กล่าวคือ มองภาพชาวบ้านแบบเหมารวมว่าเป็นตัวสร้างปัญหา สร้างความวุ่น วาย รวมไปถึงประเด็นที่สำคัญ คือการมองว่า ชาวบ้านเป็นผู้ผิด เพราะเป็น 'ผู้บุกรุก' ที่ดินที่นาย ทุนมีเอกสารสิทธิ์ครอบครองอยู่ นอกจากนี้แล้ว ยังมีวาทกรรม 'มือที่สามปลุกปั่น' ซึ่งให้ภาพว่า ชาวบ้านเป็นผู้ไม่มีความคิดเป็นของตนเอง ถูกผู้อื่น ('มือที่สาม') ชักจูงโน้มน้าได้ง่าย ดังนั้นแล้ว ชาวบ้านจึงถูกมองเป็นได้เพียงแค่นุ่นเชิดของผู้หวังผลประโยชน์เท่านั้น แต่ไม่ได้มีปัญหาคือเรื่อง เรื่องที่ทำกินอย่างแท้จริง

ประกาศ ป็นตบแต่ง และกฤษฎา บุญชัย พูดถึงประเด็น 'มือที่สาม' ไว้ในบทความ "ยุทธวิธีคนจนกับการต่อสู้เชิงนโยบาย บทเรียนและประสบการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคม และการเมืองของภาคประชาชนในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (2540-2545)" ผ่านเว็บไซต์ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไว้เช่นเดียวกัน โดยแสดงความเห็นว่า รัฐได้ผลิตซ้ำวาทกรรมว่าด้วย NGOs ซึ่งมีนัยของความเป็นมือที่สาม ซึ่งฝ่ายอนุรักษ์นิยมสร้างขึ้นเพื่อกีดกันการมีส่วนร่วมของประชาชน และเพื่อทำลายความชอบธรรมของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน ผลที่เกิดขึ้นคือ รัฐสามารถ ขีดวง ล้อมกรอบขบวนการเคลื่อนไหวให้แยกขาดจากสาธารณะ หรือกลายเป็นอื่นไปจากสังคม ไทยได้ ซึ่งถือเป็นการลดทอน บิดเบือนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน

³ เรื่องเดียวกัน, น.15.

ตรงกับที่ฟูโก⁴ ได้กล่าวว่า วาทกรรมชุดใดจะมีอำนาจต้องมีปฏิบัติการเพื่อกีดกันวาทกรรมอื่น และห้ามปรามวาทกรรมบางประเภท (Another Principle of Exclusion) โดยเห็นว่าวาทกรรมที่มีอำนาจสามารถแบ่งส่วนและปฏิเสธ (Division and Rejection) ชุดวาทกรรมอื่นออกจากประโยชน์ความรู้ที่ถูกทำให้กลายเป็นวาทกรรมที่ผิด กล่าวคือ หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ได้ใช้วาทกรรมที่ทำให้ชาวบ้านเป็น ‘ผู้บุกรุก’ อันเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย และยังลดคุณค่าของชาวบ้านให้เป็นเพียงคนที่ถูกผู้อื่นชี้หน้าเท่านั้น

ด้านสำนักข่าวประชาธรรมได้นำเสนอวาทกรรมที่เป็นการได้กลับหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์อย่างชัดเจน โดยมีวาทกรรมชาวบ้าน ‘ปฏิรูปที่ดิน’ ด้วยตนเอง ซึ่งได้ว่า แท้จริงแล้วนายทุนต่างหากที่เป็นผู้เข้าไปบุกรุกที่ดิน แต่การกระทำของชาวบ้านที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่านั้น เป็นการปฏิรูปที่ดินในแบบของชาวบ้านเอง ซึ่ง ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์⁵ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงกรณีที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดิน หรือปฏิรูปที่ดินด้วยตนเองนี้ว่า ถือเป็นขบวนการประชาสังคมอย่างหนึ่ง คล้ายกับเป็นการเปิดโปงปัญหาที่หมักหมมและซ่อนอยู่ในโครงสร้างสังคมไทย

นอกจากนี้ สำนักข่าวประชาธรรมยังมีวาทกรรมชาวบ้านไม่ได้เป็น ‘อาชญากร’ ซึ่งชาวบ้าน นักวิชาการ และองค์กรด้านประชาชนสร้างขึ้นมาเพื่อโต้ตอบวาทกรรมก่อนหน้า (วาทกรรมชาวบ้านคือ ‘ผู้บุกรุก’) ของฝ่ายรัฐและนายทุน เพื่อต้องการจะบอกให้ฝ่ายรัฐ นายทุน และคนทั่วไปได้รับรู้ว่า สิ่งที่ชาวบ้านทำไปนั้นเพราะเดือดร้อน ไม่มีที่ทำกิน เป็นเหตุผลทางด้านสภาพเศรษฐกิจ ดังนั้นแล้ว ชาวบ้านจึงไม่ใช่โจรหรืออาชญากรอย่างที่สังคมภายนอกคิด

3.วาทกรรมที่นำเสนอเกี่ยวกับทุกฝ่าย (รัฐ ชาวบ้าน และนายทุน)

หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ไม่มีการนำเสนอวาทกรรมที่ให้ภาพความร่วมมือกันของทุกฝ่ายในการแก้ปัญหา

ตรงกันข้ามกับสำนักข่าวประชาธรรม ซึ่งได้มีการนำเสนอวาทกรรมในรูปแบบนี้ โดยสำนักข่าวได้เสนอวาทกรรมที่เรียกร้องทุกฝ่ายให้หันหน้าเข้าหากัน เพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหาที่

⁴ เรื่องเดียวกัน, น.15.

⁵ สัมภาษณ์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์, อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 23 ธันวาคม 2546.

เกิดขึ้นที่จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความคิดแบบประชาสังคม โดยอยู่บนพื้นฐานความคิดว่า ปัญหาต่างๆ รัฐและชาวบ้านต้องร่วมมือกัน จึงจะลุล่วงไปได้ ไม่ใช่ว่าให้เป็นที่ของฝ่ายใดเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งโดยปกติที่ผ่านๆ มาแล้วมักจะเป็นฝ่ายรัฐ ดังที่ไมเคิล โนแวก (Michael Novak)⁶ ได้วิพากษ์ไว้ว่า รัฐสมัยใหม่ของพวกเสรีนิยมเป็นรัฐเอกนิยม ผูกขาดอำนาจอธิปไตยโดยไม่แบ่งอำนาจในการจัดการปัญหาส่วนรวมให้กับกลุ่มต่างๆ ในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกว่า ปัญหาส่วนรวมต้องแก้โดยรัฐเท่านั้น

โนแวก⁷ ยังได้เสนอว่า รัฐสมัยใหม่ต้องแบ่งอำนาจหน้าที่และทรัพยากรให้กับชุมชน ท้องถิ่น วัด โบสถ์ และสมาคม ชมรมต่างๆ ต้องสนับสนุนให้องค์กรเอกชนหรือองค์กรทางสังคมต่างๆ มีบทบาทในการแก้ปัญหาส่วนรวมให้มากยิ่งขึ้น

วาทกรรมนี้ของสำนักข่าวประชาธรรม จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อท้าทายวาทกรรมหลักแบบเก่าที่ว่า รัฐเป็น 'ผู้บิดเบือนทุกข' เป็นทางออกในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน

นอกจากสำนักข่าวประชาธรรมจะมีการนำเสนอภาพความร่วมมือกันของทุกฝ่ายแล้ว ยังมีวาทกรรมทุกฝ่ายอ้างความชอบธรรมของตนเอง ซึ่งทุกฝ่าย ได้แก่ ชาวบ้าน นักวิชาการ องค์กรที่ทำงานด้านประชาชนรากหญ้า นายทุน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต่างออกมาพูดโดยอ้างเหตุผลต่างๆ นานาเพื่อสร้างความถูกต้องชอบธรรมในการกระทำของตนเองด้วย

4. วาทกรรมที่นำเสนอเกี่ยวกับที่ดินสาธารณะ

วาทกรรมนี้ก็เป็นอีกวาทกรรมหนึ่งที่หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ไม่ได้มีการนำเสนอหรือพูดถึงเลย

ในทางตรงข้าม สำนักข่าวประชาธรรมได้มีการนำเสนอวาทกรรมนี้ โดยมองว่า ปัญหาที่ดินเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญในเรื่องการจัดการทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมและไม่เป็นธรรม คือปล่อยให้มีการกระจุกตัวของที่ดินอยู่ในมือของคนแค่เพียงบางกลุ่ม (นายทุน) ในขณะที่คนที่ยังอยู่ในส่วนอื่นๆ ของสังคมที่จำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากที่ดินกลับไม่มีที่ดิน โดยที่ดินนั้นถือได้ว่าเป็นต้นทุนทางสังคมของชาวบ้าน จัดเป็นปัจจัยการผลิตที่ทุกคนต้องใช้ร่วมกัน ไม่ใช่ของใครคน

⁶ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, ประชาสังคมในมุมมองตะวันตก : อ่านและสอนที่จอห์นส์ ฮอปกินส์ (สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, 2542), น.13.

⁷ เรื่องเดียวกัน, น.13.

ใดคนหนึ่ง ดังนั้นแล้ว ชาวบ้านจึงมีสิทธิที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่าตามหลักเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้พึ่งตนเอง แทนที่จะพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐหรือกลุ่มอื่น

การนำเสนอประเด็นนี้ในสำนักข่าวประชาธรรมนั้น มีนักวิชาการหลายท่านที่สนับสนุนวาทกรรมนี้ โดย ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์⁸ และ อ.สมชาย ปรีชาศิลปกุล⁹ มีความเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างด้านการจัดการทรัพยากรที่ดินของสังคมไทย ซึ่งไม่เป็นธรรม มีการฉ้อฉลในการใช้กฎหมาย อีกทั้งรัฐก็ยังไม่ให้ความสนใจที่จะแก้ไข หรือถ้าแก้ก็มักแก้ที่ปลายเหตุ สาเหตุที่แท้จริงจึงไม่ได้รับการแก้ไขให้ลุล่วง

ในแถลงการณ์คนจนผู้ไร้อำนาจ (A Public Declaration of the Poor) โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์, ฉลาดชาย รมิตานนท์, สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์, ประสาท มีแต้ม, และเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน (<http://www.geocities.com.midnightuniv/> หรือ <http://www.midnightuniv.org/>) ก็พูดถึงประเด็นนี้เช่นเดียวกัน โดยกล่าวว่า รัฐใช้แนวความคิดการจัดการทรัพยากรแบบสองชั้น ประการแรก คือ การควบคุมและจัดการโดยรัฐ (State Control) ประการหลัง คือ การควบคุมและจัดการโดยเอกชน (Private Control) ซึ่งรัฐได้รับรองสิทธิการควบคุมและจัดการของเอกชนอย่างไร้การควบคุม ทรัพยากรจึงกลายเป็น 'สินค้า' ทำให้ที่ดินหลุดจากมือเกษตรกร ไปกระจุกตัวในมือนักลงทุนเก็งกำไรปั่นราคาให้สูง มากกว่าที่จะใช้ประโยชน์ทำการผลิตในที่ดินนั้น

5.วาทกรรมอ้างหลักกฎหมาย ความเชื่อทางศีลธรรม

มิเชล ฟูโก¹⁰ ได้อธิบายถึงภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่า ชุดวาทกรรมจะสามารถตรึงตัวเองอยู่ได้ในสังคมอย่างชอบธรรม โดยวาทกรรมที่ขึ้นมาเถลิงอำนาจจะผ่านพิธีกรรมบางอย่างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ น่าเชื่อถือ เช่น ผ่านพิธีกรรมทางศาสนา ผ่านกฎเกณฑ์ความยุติธรรม เพื่อให้ชุดวาทกรรมมีเอกสิทธิ์ บริสุทธิ หรือให้ชุดวาทกรรมอื่นหมดข้อกังขาใดๆ

⁸ สัมภาษณ์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์, อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 23 ธันวาคม 2546.

⁹ สัมภาษณ์ อ.สมชาย ปรีชาศิลปกุล, อาจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 26 ธันวาคม 2546.

¹⁰ ศุภชัย เจริญวงศ์, ถอดรหัสการพัฒนาศาสตร์, น.15

ทั้งหนังสือพิมพ์ไทยนิสต์และสำนักข่าวประชาธรรมล้วนมีการนำเสนออาชกรรมในแง่นี้ แต่ต่างประเด็นกัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงต่อไป

ในแง่ของการอ้างหลักกฎหมายนั้น หนังสือพิมพ์ไทยนิสต์นำเสนอว่า การที่ชาวบ้านเข้าไปบุกรุกที่ดินของผู้อื่นที่มีเอกสารสิทธิ์ครอบครองนั้นเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ดังนั้นแล้วจึงต้องอ้างตัวบทกฎหมาย บทลงโทษต่างๆ มาใช้ป้องปรามการกระทำของชาวบ้าน ในส่วนของการอ้างศีลธรรม หนังสือพิมพ์ไทยนิสต์ได้อ้างหลักกฎหมายเพื่อป้องปรามกลุ่มชาวบ้านที่บุกรุกให้เกรงกลัวต่อบาปกรรม โดยนำเสนอว่า ชาวบ้านที่บุกรุกที่ดินเป็นผู้ไม่รู้ตัว และในท้ายที่สุดก็จะต้องได้รับผลกรรมที่ตนทำเอาไว้

ด้านของสำนักข่าวประชาธรรมนั้น ไม่ได้นำเสนออาชกรรมที่เกี่ยวกับหลักกฎหมายหรือศีลธรรมเฉกเช่นหนังสือพิมพ์ไทยนิสต์ แต่มีวาทกรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย ซึ่งนำเสนอในอีกแง่มุมหนึ่ง กล่าวคือ สำนักข่าวประชาธรรมมองว่า การที่รัฐใช้ความรุนแรง กลั่นแกล้งชาวบ้านด้วยวิธีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเผาสิ่งก่อสร้าง สิ่งเพาะปลูกของชาวบ้าน การจับกุมชาวบ้านโดยไม่ให้มีการประกันตัว เหล่านี้ล้วนเป็นการละเมิดสิทธิของประชาชนตามรัฐธรรมนูญทั้งสิ้น

เช่นเดียวกับประภาส ปิ่นตบแต่ง และกฤษฏา บุญชัย ซึ่งได้แสดงความเห็นในประเด็นการละเมิดสิทธิประชาชนไว้ในบทความ “ยุทธวิธีคนจนกับการต่อสู้เชิงนโยบาย บทเรียนและประสบการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคม และการเมืองของภาคประชาชนในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (2540-2545)” ผ่านเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนว่า รัฐปฏิเสธการเคลื่อนไหวต่อสู้ที่จะนำไปสู่ประเด็นสิทธิการจัดการทรัพยากร โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวของชาวนาไรที่ดินจังหวัดลำพูน และรัฐเลือกจัดการโดยใช้กำลังกับขบวนการเคลื่อนไหวอย่างรุนแรง ด้วยการปราบปรามจับกุมโดยใช้กฎหมายที่ล่อแหลมต่อความเป็นธรรม และส่อไปในทางที่ขัดต่อสิทธิตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

6. วาทกรรมเกี่ยวกับประชาสังคม

วาทกรรมที่เกี่ยวกับประชาสังคม (ในความหมายว่า คนในทุกส่วนของสังคมร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น) นี้ไม่ได้มีการกล่าวถึงไว้ในหนังสือพิมพ์ไทยนิสต์แต่อย่างใด

ในทางกลับกัน ได้มีการนำเสนอประเด็นนี้บ่อยครั้งในข่าวของสำนักข่าวประชาธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สำนักข่าวประชาธรรมให้ความสำคัญกับขบวนการประชาสังคมเป็นอย่าง

มาก โดยครั้งแรกนำเสนอในวาทกรรมสนับสนุนแนวคิดประชาสังคม มีมุมมองว่า ปัญหาต่างๆ ภายในสังคม ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในทุกส่วนของสังคมช่วยกันแก้ไข ไม่ใช่รวมศูนย์อำนาจในการตัดสินใจไว้ที่รัฐแต่เพียงอย่างเดียว และสำหรับการลุกขึ้นมาปฏิรูปที่ดิน หรือการเข้าไปใช้ประโยชน์ที่ดินรกร้างว่างเปล่าของชาวบ้าน ก็เป็นวิธีการประชาสังคมในรูปแบบของชาวบ้าน เพื่อให้สังคมภายนอกได้รับรู้ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และจะได้ร่วมมือกันปฏิรูปที่ดินอย่างจริงจังต่อไป

ในครั้งที่สอง สำนักข่าวประชาธรรมนำเสนอวาทกรรมความเข้มแข็งของประชาสังคม โดยกล่าวถึงว่า ความเข้มแข็งของพลเมืองต้องเริ่มมาจากฐานล่าง ร่วมกันคิด ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาที่ดิน และที่สำคัญคือ การปฏิรูปที่ดินโดยขบวนการประชาชน

วาทกรรมนี้ตรงกับความหมายของประชาสังคมที่ชูชัย ศุภวงศ์¹¹ (อ้างในสุทธิลา ตันชัยนันท์) ได้ให้ไว้ กล่าวคือ การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลบซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่นำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic Group/Organization) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ก็ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

เช่นเดียวกับธีรยุทธ บุญมี¹² นักคิดด้านรัฐศาสตร์ ที่ให้ความเห็นว่า การแก้ปัญหาพื้นฐานทางสังคมควรให้ความสำคัญกับ 'พลังที่สาม' หรือ 'พลังของสังคม'

7. วาทกรรมเกี่ยวกับความไม่เสมอภาค

วาทกรรมประเภทนี้ไม่ปรากฏว่ามีการนำเสนอแต่อย่างใดในหน้าหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์

เมื่อเปรียบเทียบกับสำนักข่าวประชาธรรม พบว่า สำนักข่าวได้มีการนำเสนอวาทกรรมในแง่นี้ โดยปรากฏอยู่ในวาทกรรมชนชั้นและความไม่เท่าเทียมที่ดำรงอยู่ วาทกรรมนี้ระบุว่า

¹¹ อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล, ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง (โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม, 2542), น.144.

¹² ยุทธนา วุฒนปิติกุล และสุพิธา เจริญจิต, สำนักพลเมือง ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาสังคม (มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, 2542), น.96.

กลุ่มนายทุนที่มีเอกสารสิทธิ์ครอบครองที่ดิน แต่กลับไม่ใช่ประโยชน์และทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า ในทางกลับกัน เหล่าชาวบ้านที่มีอาชีพเกษตรกรรม มีความจำเป็นต้องใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตร แต่กลับไม่มีที่ดินเพื่อทำกิน จึงเป็นเรื่องของการกระจายทรัพยากรที่บิดเบือน คือกระจายไปให้แก่คนรวยๆ หรือบรรดานายทุนที่มีฐานะร่ำรวยสามารถกู้ยืมซื้อที่ดินได้ จึงทำให้ที่ดินหลุดมือไปจากเกษตรกรซึ่งไม่สามารถต่อรองอำนาจกับกลุ่มนายทุนที่มีเงินทุนเป็นจำนวนมากได้ เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนในสังคมต้องให้ความสำคัญ และร่วมกันแก้ไข

วาทกรรมนี้บรรยายถึงความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมในเรื่องชนชั้น หรือสถานะทางสังคมด้วยการแบ่งชนชั้น จึงทำให้คนอื่นๆ ในสังคมไม่ให้ความสนใจในปัญหาของชาวบ้าน ด้วยเห็นว่าไม่ใช่เรื่องของตนเอง ดังที่ฟูโก¹³ พูดไว้ว่า วาทกรรมชุดใดจะมีอำนาจต้องมีปฏิบัติการเพื่อสกัดกั้นวาทกรรมอื่น และห้ามปรามวาทกรรมบางประเภท (Another Principle of Exclusion) โดยเห็นว่าวาทกรรมที่มีอำนาจสามารถแบ่งส่วนและปฏิเสธ (Division and Rejection) ชุดวาทกรรมอื่นออกจากประโยคความรู้ที่ถูกทำให้กลายเป็นวาทกรรมที่ผิด

ประเด็นเรื่องความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมนี้ ทั้งมาร์กซ์ (Marx) และกรัมสกี (Gramsci)¹⁴ เคยกล่าวถึงไว้ โดยทั้งคู่ต่างก็ได้เน้นถึงความขัดแย้งและความแตกต่างระหว่างชนชั้นภายในประชาสังคม

วาทกรรมทั้ง 7 ประเด็นข้างต้น มีข้อสังเกตที่ผู้วิจัยได้พบดังนี้

1.วาทกรรมที่ออกมาจากหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์นั้น โดยส่วนใหญ่แล้วออกมาจากฝ่ายรัฐ รวมถึงฝ่ายนายทุนด้วยในบางวาทกรรม โดยให้ภาพของรัฐในแง่บวก ในขณะที่ให้ภาพชาวบ้านในแง่ลบ

2.วาทกรรมที่ปรากฏในสำนักข่าวประชาธรรม โดยส่วนใหญ่แล้วมีผู้สร้างคือ ชาวบ้าน นักวิชาการด้านประชาสังคม องค์กรที่ทำงานด้านประชาชนรากหญ้า และให้ภาพของชาวบ้านในแง่ดี แต่ให้ภาพของฝ่ายรัฐในแง่ร้าย

¹³ ศุภชัย เจริญวงศ์, ถอดรหัสการพัฒนาศึกษา, น.15.

¹⁴ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, การเมืองของพลเมือง : สู้สหสวรรค์ใหม่ (โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2545), น.14.

3.วาทกรรมของหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญกับรัฐ โดยมองว่ารัฐเป็นผู้แก้ปัญหาให้กับชาวบ้าน แต่ในสำนักข่าวประชาธรรมมีการนำเสนอมุมมองที่ต่างไป โดยเสนอว่า รัฐฝ่ายเดียวไม่ใช่ทางออกของปัญหา แต่คนทุกคนในสังคมต้องร่วมมือกันคิด แก้ปัญหา และความเข้มแข็งของพลเมือง หรือขบวนการประชาสังคมเป็นเรื่องสำคัญ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำเสนอข่าวความขัดแย้งกรณีปัญหาที่ดิน จังหวัดลำพูน

ประเด็นนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เฝ้าประตูข่าวขององค์กรใช้ตัดสินใจในการกำหนดข่าว และวาทกรรมของสื่อ ดังนั้นแล้ววาทกรรมของสื่ออื่นๆ เป็นเช่นไร ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยนี้ขององค์กรด้วย

หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ และสำนักข่าวประชาธรรมมีปัจจัยที่ใช้ในการเลือกสรรกำหนดเนื้อหาข่าวเพื่อนำเสนอแตกต่างกันตามแนวทางของแต่ละองค์กร ดังนี้

1.นโยบายและจุดยืนทั่วไปขององค์กรในการนำเสนอข่าว

หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มีนโยบายในการนำเสนอข่าวสารเรื่องราวที่เกิดขึ้นภายในภาคเหนือ มักเป็นเรื่องใกล้ตัว และเป็นข่าวชาวบ้าน ซึ่งหมายถึงข่าวที่คนส่วนใหญ่ให้ความสนใจ ตัวอย่างเช่น ข่าวเร้าอารมณ์ ข่าวที่นำเสนอเรื่องราวแปลกประหลาด ข่าวเกี่ยวกับคนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ฯลฯ โดยที่ข่าวเหล่านั้นต้องไม่ขัดต่อศีลธรรม ประเพณี และความเป็นจริง ต้องเป็นข่าวที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเสียหาย รวมถึงไม่นำเสนอเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใด

ด้วยนโยบายหลักซึ่งเป็นไปตามสื่อกระแสหลักทั่วไปที่มีการนำเสนอข่าวตามหลักคุณค่าข่าว¹⁵ ได้แก่ ความทันต่อเหตุการณ์ ความใกล้ชิด ความขัดแย้ง ความเด่น ความแปลก ความเร้าอารมณ์ ฯลฯ จึงทำให้แนวทางในการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ไม่ได้เน้น หรือให้ความสำคัญกับการนำเสนอข่าวชุมชน ซึ่งโดยมากมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประชาชนคนธรรมดาๆ ซึ่งไม่เป็นที่รู้จักในหมู่คนทั่วไปมากเท่าใดนัก

¹⁵ ดร.ณิ หิรัญรักษ์, “ประเด็นเนื้อหาในหน้าหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น แนวคิดในการเขียนข่าวและบทความ,” ใน คู่มือหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น. วีระศักดิ์ สาเลยกานนท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2530), น.64.

ในทางตรงกันข้าม สำนักข่าวประชาธรรมมีนโยบายนำเสนอข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นในทุกภาคของประเทศไทย โดยมุ่งเน้นที่ข่าวเกี่ยวกับภาคประชาชนเป็นหลัก (คือ ไม่นำเสนอข่าวเป็นกลาง แต่เป็นธรรม) ดังนั้นแล้วการทำข่าวของสำนักข่าวจึงเน้นนำเสนอตามลักษณะข่าวชุมชน และสำนักข่าวประชาธรรมมีแนวทางมุ่งทำหน้าที่ Voice of the Voiceless คือ การเป็นช่องทาง เป็นปากเสียงให้กับคนตัวเล็กๆ หรือชาวบ้านธรรมดาที่ไม่มีอำนาจ จึงไม่อาจจะสื่อสารปัญหาความทุกข์ร้อนของตนให้คนอื่น ๆ ในสังคมรับทราบได้ แต่อย่างไรก็ตาม สำนักข่าวประชาธรรมได้อาศัยเสียง (Voice) และอำนาจของบุคคลที่มีชื่อเสียงของสำนักข่าว คือ ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ (ประธานกรรมการสำนักข่าวประชาธรรม) ซึ่งมีพลังในการโน้มนำสังคมพอสมควร และยังคงอาศัยเสียงของชาวบ้านออกมาตอบโต้กับรัฐอีกด้วย

แต่ในขณะเดียวกัน การที่สำนักข่าวประชาธรรมนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับชาวบ้านเป็นจำนวนมาก ก็อาจจะไม่สามารถโน้มน้าวหรือเปลี่ยนแปลงความคิดของคนในสังคมที่ไม่ได้มีแนวความคิดแบบประชาธิปไตยได้ เพราะคนเหล่านั้นอาจมีความคิดว่า ศ.ดร.นิธิ พูดเรื่องราวเกี่ยวกับชาวบ้านเป็นประจำอยู่แล้ว ไม่มีอะไรใหม่

ตามหลักการของทฤษฎีการเฝ้าประตู (Gatekeeping) ของ D. M. White¹⁶ นั้น นโยบายขององค์กร หรือหลักที่ยึดถือในการบริหารเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคัดเลือกข่าวของผู้เฝ้าประตู ดังนั้นแล้วจึงมีผลอย่างยิ่งต่อการเลือกนำเสนอ และกำหนดเนื้อหาสาระข่าว องค์กรข่าวใดๆ ก็ตามที่มีหลักยึดหรือนโยบายแตกต่างกัน ก็ย่อมมีการนำเสนอเนื้อหาข่าวที่แตกต่างกันไปด้วย ดังตัวอย่างของหนังสือพิมพ์ไทยนิวยอร์กและสำนักข่าวประชาธรรมข้างต้นที่นำเสนอข่าวในกรณีเดียวกัน แต่แตกต่างในแง่มุมมองของเนื้อหา เนื่องจากมีนโยบายที่ไม่เหมือนกัน

2. นโยบาย หรือหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการนำเสนอข่าวกรณีปัญหาที่ดิน จังหวัดลำพูน

สำหรับการนำเสนอข่าวนี้ของหนังสือพิมพ์ไทยนิวยอร์กนั้น อินสม ปัญญาโสภา¹⁷ ซึ่งเป็นหัวหน้ากองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยนิวยอร์ก มีหน้าที่เป็นผู้เฝ้าประตูข่าวสารขององค์กรโดย

¹⁶ รสนันท์ สรรสะอาด, "กระบวนการคัดเลือกและนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาวิชาวารสารสนเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), น.37.

¹⁷ สัมภาษณ์ อินสม ปัญญาโสภา, หัวหน้ากองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยนิวยอร์ก, 8 มกราคม 2547.

ตำแหน่ง จึงมีหน้าที่คัดเลือกข่าวสาร ซึ่ง Kurt Lewin¹⁶ ได้อธิบายถึงผู้เฝ้าประตูข่าวสารว่า มักจะได้แก่ บรรณาธิการ หัวหน้าข่าว และผู้สื่อข่าว ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการปล่อยข่าวสารไปยังผู้รับสาร ผู้เฝ้าประตูจะคอยควบคุมการไหลของข่าวสาร โดยตัดสินใจว่า ควรจะส่งข่าวอะไร และตัดข่าวอะไรออกไป โดยหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มีนโยบายยึดถือความถูกต้องชอบธรรมตามกฎหมาย คือมองว่าที่ดินที่เกิดปัญหานั้นเป็นที่ดินที่นายทุนมีเอกสารสิทธิ์ครอบครองอย่างถูกต้อง ดังนั้นแล้วการที่ชาวบ้านเข้าไปบุกรุกจึงเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย และการที่ชาวบ้านเข้าไปบุกรุกใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว แท้จริงแล้วอาจไม่ใช่เพราะมีปัญหาเรื่องปากท้องไม่มีที่ทำกิน แต่อาจมีแกนนำ หรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่หวังผลประโยชน์มาชักใยอยู่เบื้องหลัง ซึ่งนโยบายในการนำเสนอข่าวในมุมมองนี้ ได้สะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนในวาทกรรมชาวบ้านคือ 'ผู้บุกรุก' วาทกรรม 'มือที่สามปลุกปั่น' และวาทกรรมอ้างกฎหมายเพื่อปราบชาวบ้านที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์

นอกจากนี้แล้ว หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ยังมองปัญหาที่ดินในลักษณะที่เป็นปรากฏการณ์ กล่าวคือ นำเสนอแต่เพียงภาพ หรือสภาพการณ์ที่ปรากฏ ดังที่อินสม ปัญญาโสภา (หัวหน้ากองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า "ไม่ได้ส่งนักข่าวไปลงพื้นที่ที่เกิดเหตุเพื่อดูสภาพปัญหาที่แท้จริง แต่จะส่งนักข่าวไปสัมภาษณ์เวลาที่ชาวบ้านมาชุมนุมประท้วงที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น ซึ่งเป็นลักษณะของการรายงานข่าวตามแบบสื่อกระแสหลักทั่วไป ซึ่งมักจะนำเสนอข่าวหรือเรื่องราวที่สามารถสร้างความตื่นเต้นเร้าใจให้กับผู้อ่านได้ แต่จะไม่ได้รายงานถึงเบื้องหลังหรือเบื้องลึกที่สลับซับซ้อนของปัญหาว่า อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านต้องเดินทางมาชุมนุม อันเป็นแกนหลักของเหตุการณ์ปัญหา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มีแนวโน้มมองชาวบ้านว่า เป็นตัวสร้างปัญหาความวุ่นวาย ทำผิดกฎหมายด้วยการไปบุกรุกที่ของผู้อื่น เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ก็ไม่ได้ติดตามความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์นี้โดยตลอด เมื่อเห็นว่าเรื่องเงียบไป ก็หยุดการนำเสนอ ไม่ได้ให้ความสนใจกับเหตุการณ์อีก

ในขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มีนโยบายนำเสนอข่าวนี้โดยยึดตามหลักกฎหมาย และมองปัญหาการที่ชาวบ้านเข้าไปบุกรุกที่ดินว่าเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง สำนักข่าวประชารธรรมกลับมีแนวนโยบายที่ต่างไป กรรมการผู้จัดการ สุชาติ จักรพิสุทธิ์¹⁹ และบรรณาธิการข่าว นั้น

¹⁶ รสนันท์ สรรสะอาด, "กระบวนการคัดเลือกและนำเสนอเนื้อหาตามมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย," น.37

¹⁹ สัมภาษณ์ สุชาติ จักรพิสุทธิ์, กรรมการผู้จัดการสำนักข่าวประชารธรรม, 7 สิงหาคม 2547.

ทา เบญจศีลารักษ์²⁰ มองว่า ปัญหาที่ดินเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างสะท้อนให้เห็นปัญหาในการจัดการที่ดินที่ไม่เป็นธรรม เพราะการที่พวคนายทุนครอบครองที่ดินมีเอกสารสิทธิ์ แต่กลับปล่อยให้ที่เหล่านั้นรกร้างว่างเปล่า ไม่มีการใช้ทำประโยชน์ มากถึง 70% ในทางกลับกัน กลุ่มคนรากหญ้าซึ่งต้องใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรหาเลี้ยงปากท้อง แต่กลับไม่มีที่ดินอยู่ในครอบครอง เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการกระจายทรัพยากรที่กระจุกตัวอยู่ในมือของคนเพียงกลุ่มเดียว และรัฐใช้อำนาจในทางที่ผิดโดยการออกเอกสารสิทธิ์ให้แก่กลุ่มนายทุนโดยมิชอบ และนายทุนก็ไม่ใช้ประโยชน์ แต่กลับเอาไปเก็งกำไร

การมองความเป็นมาของเหตุการณ์ในรูปแบบนี้ของสำนักข่าวประชาธรรม เป็นการมองที่ก้าวข้ามผ่านภาพที่ปรากฏ (ภาพที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินของผู้อื่นที่มีเอกสารสิทธิ์ ภาพที่ชาวบ้านไปชุมนุมประท้วงที่ศาลากลาง ฯลฯ) โดยหันไปให้ความสนใจกับเบื้องหลังของปัญหาที่เป็นแก่นเรื่องมากกว่า ดังนั้นแล้วภาพของชาวบ้านที่ปรากฏในสำนักข่าวประชาธรรมจึงเป็นภาพของคนที่เรียกร้องความยุติธรรม ความถูกต้อง เข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินที่นายทุนได้เอกสารสิทธิ์มาโดยมิชอบเพราะเหตุผลด้านเศรษฐกิจบังคับ

ในด้านของการติดตามความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ สำนักข่าวประชาธรรมก็มีการติดตามเกาะติดความเคลื่อนไหวโดยส่งนักข่าวไปลงพื้นที่เวลาที่มีการชุมนุมหรือ ส.ส. มาลงพื้นที่เพื่อพูดคุย ประชุมกับกลุ่มชาวบ้าน แม้ว่าเหตุการณ์จะสงบลงไปมากแล้ว ชาวบ้านไม่มีการเดินทางมาชุมนุมประท้วง และนายทุนก็ได้แจ้งตำรวจให้จับกุมกลุ่มชาวบ้านที่เข้าไปบุกรุกที่อีก โดยในขณะนี้ (พ.ศ.2547) คดีที่นายทุนฟ้องต่อศาลว่า ชาวบ้านเข้าไปบุกรุกที่ของพวกเขาตนกำลังอยู่ระหว่างการพิจารณาคดีของศาล

นโยบายในการมองปัญหาที่ดินของสำนักข่าวประชาธรรมเช่นที่กล่าวมานี้ สะท้อนให้เห็นผ่านทางวาทกรรมชาวบ้าน 'ปฏิรูปที่ดิน' ด้วยตนเอง วาทกรรมที่ดินเป็นต้นทุนทางสังคมของชาวบ้าน วาทกรรมที่สนับสนุนแนวคิดด้านประชาสังคม และวาทกรรมชนชั้นและความไม่เท่าเทียมที่ดำรงอยู่

²⁰ นันทา เบญจศีลารักษ์, บรรณาธิการข่าวสำนักข่าวประชาธรรม, 7 มกราคม 2547.

สำหรับนโยบายในการนำเสนอข่าวกรณีปัญหาที่ดินนี้ เมื่อนำไปเทียบเคียงกับ ทฤษฎีการเฝ้าประตู (Gatekeeping) ซึ่ง White²¹ ได้อธิบายไว้ พบว่า ปัจจัยในการนำเสนอข่าวนี้ ขององค์กรทั้งสอง คือ หลักที่ยึดถือในการบริหาร และทัศนคติของบรรณาธิการที่มีต่อข่าว ซึ่งหมายถึง มุมมองความคิดของบรรณาธิการที่มีต่อข่าวนั้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อวาทกรรมข่าว เมื่อ หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์และสำนักข่าวประชาธรรมมีหลักที่ยึดถือรวมถึงบรรณาธิการมีทัศนคติ มุมมองต่อข่าวแตกต่างกัน วาทกรรมข่าวจากทั้งสองสื่อในกรณีปัญหาที่ดินที่จังหวัดลำพูนจึงพูดถึงสิ่ง ที่ต่างกันไปด้วย ดังที่กล่าวถึงไปแล้วข้างต้น

3. การเข้าถึงแหล่งข้อมูลเพื่อนำเสนอข่าวสาร

ทั้งสองสื่อมีการเข้าถึงแหล่งข้อมูล หรือแหล่งข่าวที่แตกต่างกัน

สำหรับหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มีการเข้าถึงแหล่งข้อมูลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ นายทุน และชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม กลุ่มแกนนำและตัวชาวบ้านเองไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์มากนัก เนื่องจากมองว่า หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มีการนำเสนอข่าวในแนวทางที่แตกต่างไปจากวิถีทางของชาวบ้าน จึงทำให้ หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ไม่สามารถจะเข้าถึงแหล่งข่าวซึ่งเป็นชาวบ้านได้มากนัก

จากข้อมูลการเข้าถึงแหล่งข้อมูลของสื่อข้างต้น เมื่อมาพิจารณาดูวาทกรรมที่ปรากฏในข่าวของหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์แล้วนั้น จึงพบว่า ทุกวาทกรรมสร้างโดยฝ่ายรัฐเป็นหลัก และในบางวาทกรรมมีฝ่ายนายทุนร่วมด้วย ดังนั้น จึงสอดคล้องกับการเข้าถึงแหล่งข้อมูลของ หนังสือพิมพ์ที่ว่าไม่อาจจะเข้าถึงฝ่ายชาวบ้านได้ จึงทำให้ไม่มีวาทกรรมที่ออกมาจากฝ่ายชาวบ้านเลย อย่างไรก็ตาม ทัศนคติค่อนข้างลบขององค์กรที่มีต่อชาวบ้านก็อาจเป็นปัจจัยที่สำคัญเช่นกัน ที่ทำให้แทบไม่มีการนำเสนอข้อมูลของฝ่ายชาวบ้านในมุมมองของพวกเขาเองเลย ด้วยสาเหตุเหล่านี้ จึงทำให้หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์มีการนำเสนอข่าวปัญหาที่ดิน จังหวัดลำพูน อย่างค่อนข้างโน้มเอียงไปทางฝ่ายรัฐและนายทุน ซึ่งมีอำนาจในการเข้าถึงสื่อได้มากกว่า

ในส่วนของสำนักข่าวประชาธรรมนั้น ก็มีการเข้าถึงแหล่งข้อมูลทุกฝ่ายเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน นักวิชาการ และฝ่ายรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมุ่งเน้นไปที่ชาวบ้านใน

²¹ รสนันท์ สรรระอาด, “กระบวนการคัดเลือกและนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของ หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย,” น.37.

ระดับรากหญ้า เนื่องจากสำนักข่าวมีแนวนโยบายหลักในการนำเสนอข่าวที่เกี่ยวกับประชาชน และเป็นช่องทางของประชาชนรากหญ้าซึ่งไม่มีสิทธิมีเสียง และไม่มีอำนาจที่จะสื่อสารปัญหาของพวกเขาผ่านทางสื่อกระแสหลักทั่วไปอยู่แล้ว (การทำหน้าที่ Voice of the Voiceless) แต่ในส่วน of แหล่งข้อมูลอื่นๆ นั้น ในขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากฝ่ายชาวบ้านในการให้ข้อมูล ในทางกลับกัน สำนักข่าวประชาธรรมก็ไม่ค่อยได้รับข้อมูลการให้สัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และกลุ่มนายทุนเช่นกัน

การที่สำนักข่าวประชาธรรมไม่สามารถจะเข้าถึงแหล่งข้อมูลในฝ่ายรัฐและนายทุนได้มากนัก รวมไปถึงการมีนโยบายนำเสนอข่าวของคนรากหญ้า จึงมีผลทำให้วาทกรรมที่เกี่ยวกับกรณีปัญหาที่ดินที่จังหวัดลำพูนนี้ ถูกสร้างโดยฝ่ายชาวบ้าน นักวิชาการ และกลุ่ม องค์กรที่ทำงานด้านประชาชนรากหญ้าเสียเป็นส่วนใหญ่ และมองปัญหาในสายตา มุมมองของคนเหล่านี้ตั้งนั้นแล้ว การนำเสนอจึงค่อนข้างเอนเอียงให้น้ำหนักด้านบวกกับฝ่ายชาวบ้าน และให้ภาพลบกับฝ่ายรัฐและนายทุน

ลักษณะการนำเสนอข่าวชุมชนของสื่อ

ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับวาทกรรมและปัจจัยในการเสนอข่าวขององค์กรในสองทางด้วยกัน หนึ่งคือ วาทกรรมและปัจจัยเป็นตัวทำให้เกิดลักษณะข่าวชุมชน และสองคือ ลักษณะการเป็นข่าวชุมชนที่มีมาแต่เดิมอยู่แล้วทำให้คนนำไปใช้ประกอบในการสร้างวาทกรรม

-สะท้อนความเป็นข่าวตามแนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชน

ข่าวชุมชน (ตามนิยามของผู้วิจัย) หมายถึง ข่าวที่นำเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นภายในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งอาจไม่ได้มีคุณลักษณะของความเป็นข่าวอย่างที่ยอมรับกัน แต่เป็นข่าวที่นำเสนอปัญหาของชุมชนในแง่มุมต่างๆ มีประโยชน์ ให้ความรู้กับคนภายในท้องถิ่น ตลอดจนสังคมโดยรวม เมื่อนำเสนอแล้วทำให้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้รับความสนใจจากคนในสังคม และได้รับการแก้ไข

สำหรับประเด็นนี้เมื่อดูจากนิยามข้างต้น หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ซึ่งไม่ได้มาลงพื้นที่ที่เกิดเหตุการณ์ปัญหา ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการว่า ไม่ค่อยนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นนี้มากนัก และเวลานำเสนอ ก็ไม่บอกเล่าถึงสาเหตุ หรือเบื้องหลังเรื่องราวปัญหาที่เกิดขึ้น แต่จะนำเสนอในเชิงของภาพเป็นข่าว หรือปรากฏการณ์ที่เห็นภายนอกเพียงอย่างเดียว จึงไม่สามารถเชื่อมคนในสังคมเข้าหากัน เข้าใจกันได้ ซึ่งขัดแย้งกับหน้าที่ความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่

ต้องมีต่อท้องถิ่นของตน ดังที่ รศ.พิศิษฐ์ ขวาลาธวัช²² ได้กล่าวไว้ว่า หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นต้องช่วยกันเชื่อมรอยต่อทางความคิด สติปัญญาของคนในชุมชนให้กลายเป็นเนื้อเดียวกัน และคลุมความคิดให้กว้างไกล

สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลหรืออิทธิพลในท้องถิ่น จึงไม่สามารถที่จะนำเสนอข่าวที่ไปกระทบกับฝ่ายรัฐหรือกลุ่มทุนได้ มุมมองนี้สอดคล้องกับความคิดเห็นของ ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ได้นำเสนอในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ซึ่งได้พูดถึงเรื่องการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะในสื่อไว้ว่า มีแต่เพียงภาคธุรกิจเท่านั้นที่สามารถเข้าไปใช้พื้นที่ในสื่อแข่งขันกับรัฐได้ แต่แย้งกับรัฐไม่ได้

เมื่อดูที่ตัวสื่อเองในการนำเสนอปัญหาที่ดินที่เกิดขึ้น หนังสือพิมพ์ไทยนิวิสต์ไม่ได้ลงไปดูพื้นที่เกิดเหตุจริง เพื่อทราบสาเหตุปัญหาที่แน่ชัด เป็นแต่เพียงนำเสนอข่าวในเวลาที่เขาชาวบ้านชุมนุมประท้วง และยังไม่ได้ติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากข้อจำกัดในเรื่องบุคลากรที่ส่งไปทำข่าวอื่นๆ จึงไม่มีคนเพียงพอที่จะมาทำข่าวนี้ รวมไปถึงแหล่งข้อมูลหรือแหล่งข่าวที่หนังสือพิมพ์เข้าถึง โดยส่วนใหญ่แล้วก็แค่เพียงฝ่ายรัฐ นายทุน ไม่ค่อยได้สัมภาษณ์ชาวบ้านมากนัก เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงได้ ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงถูกมองและสร้างวาทกรรมแต่ในมุมมองของรัฐ ไม่มีพื้นที่สำหรับชาวบ้านจะเข้ามาในสื่อได้ ส่งผลให้เกิดอุปสรรคในการเกิดพื้นที่สาธารณะ ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่คนทุกคน ทุกชนชั้นสามารถเข้าถึงเพื่อสื่อสารปัญหาเรื่องราวต่างๆ ระหว่างกันได้ โดยกาญจนา แก้วเทพ²³ ได้ให้นิยามความหมายของประชาสังคมว่าเป็นพื้นที่การเมืองสาธารณะ (Public Sphere) ของประชาชน..... และการสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะจะสอดคล้องเป็นยาดำในการสถาปนาประชาสังคมให้เกิดขึ้นในทุกๆ ขั้นตอน ทั้งสร้างสำนึกร่วม กำหนดวัตถุประสงค์ร่วม จัดตั้งรวมกลุ่ม สร้างความสัมพันธ์แบบเสมอภาค และอภิปรายเพื่อแสวงหาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน

เมื่อดูจากนิยามข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ในการทำข่าวกรณีความขัดแย้งเรื่องที่ดิน จังหวัดลำพูนนั้น หนังสือพิมพ์ไทยนิวิสต์ไม่สามารถสร้างลักษณะความเป็นประชาสังคมให้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากไม่ค่อยเปิดพื้นที่สาธารณะ ด้วยนำเสนอแต่วาทกรรมของรัฐ ไม่ได้ให้ความสำคัญ

²² พิศิษฐ์ ขวาลาธวัช, ปฏิรูปสื่อมวลชนท้องถิ่น (บริษัทดับเบิลยูเอ็น พริ้นติ้ง จำกัด, 2542), น.104.

²³ กาญจนา แก้วเทพ, "การสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ : ทศนะของ Habermas," ใน มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่ (กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), น.173.

กับวาทกรรมจากฝ่ายชาวบ้าน หรือชุมชนมากนัก ดังนั้น จึงส่งผลให้ชาวบ้านไม่ถูกนำเสนอในลักษณะของข่าวชุมชนตามไปด้วย เนื่องจากคุณลักษณะของการสื่อสารเพื่อชุมชนนั้นจะต้องมีทิศทาง การไหลของข่าวสารที่หลากหลาย มาจากทุกทิศทาง ทั้งบนลงล่าง (Top-Down) ล่างสู่บน (Bottom-Up) และแบบแนวนอน (Horizontal)²⁴ แต่หนังสือพิมพ์มีการนำเสนอข่าวในแบบทิศทางเดียวเป็นส่วนใหญ่ คือ บนลงล่าง หรือรัฐสู่ชาวบ้าน ชุมชน ไม่ค่อยมีลักษณะของการสื่อสารจากชาวบ้านไปสู่รัฐ ซึ่งเป็นแบบล่างสู่บนสักเท่าไร

เมื่อพิจารณาถึงการนำเสนอข่าวนี้ของสำนักข่าวประชาธรรม ซึ่งมีการลงพื้นที่อยู่บ่อยครั้ง และคอยติดตามความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์อยู่เสมอ ชาวบ้านเห็นว่า มีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือปัญหาที่เกิดขึ้นให้สังคมและรัฐบาลได้รับรู้ ซึ่งตรงกับความคิดเห็นของนักวิชาการที่วิพากษ์ว่า สำนักข่าวประชาธรรมให้ความสนใจกับปัญหาที่ดินลำพูน เนื่องจากมีนโยบายใส่ใจกับปัญหาของชาวบ้านอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับปัญหาที่สะท้อนภาพโครงสร้างของสังคม และการจัดการทรัพยากร

เมื่อพิจารณาถึงตัวสื่อสำนักข่าวประชาธรรม สำนักข่าวได้ติดตามความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ตลอดเวลาด้วยการลงพื้นที่ที่เกิดเหตุ จึงทำให้ชาวบ้านค่อนข้างให้ความสนใจและร่วมมือในเวลาที่เหมาะสม นอกจากจะได้แหล่งข้อมูลที่เป็นชาวบ้านแล้ว สำนักข่าวยังได้เข้าถึงแหล่งข่าวซึ่งเป็นนักวิชาการ องค์กรประชาชน และรวมไปถึงฝ่ายรัฐ อย่างไรก็ตาม สำนักข่าวไม่อาจที่จะเข้าถึงแหล่งข้อมูลฝ่ายรัฐได้มากนัก ซึ่งอาจเป็นเพราะรัฐไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร รวมไปถึงการที่สำนักข่าวมินโยบายที่มุ่งเน้นนำเสนอข่าวของคนรากหญ้าเป็นทุนเดิม ดังนั้นแล้ววาทกรรมส่วนใหญ่ในข่าวนี้อาจถูกสร้างและมองในมุมของชาวบ้าน นักวิชาการ และองค์กรประชาชนซึ่งให้การสนับสนุนช่วยเหลือประชาชนชายขอบ ส่งผลให้มีแนวโน้มที่จะมองรัฐในทางที่ไม่เป็นมิตร และมีวาทกรรมเกี่ยวกับรัฐในแนวทางเดียวกัน

ในแง่มุมความเป็นประชาสังคมสำหรับสำนักข่าวประชาธรรมนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีการนำเสนอข่าวในแนวทางประชาสังคม เพราะประชาสังคมในนิยามของกาญจนา แก้วเทพ²⁵ คือ กระบวนการของประชาชนในการสร้างพื้นที่การเมืองสาธารณะของตนเอง โดยไม่ตกอยู่ภายใต้พื้นที่การเมืองของรัฐ (Political Society) ซึ่งประกอบไปด้วยสถาบันต่างๆ ของรัฐ หรือพื้นที่ทาง

²⁴ กาญจนา แก้วเทพ, การสื่อสารเพื่อชุมชน : แนวคิดเบื้องต้น (คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), น.36.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, น.36

เศรษฐกิจ (Economic Society) ของทุน ประชาสังคมจึงเป็นอิสระจากรัฐและทุน จากนิยามนี้จะพบว่า สำนักข่าวเปิดโอกาสให้ประชาชนใช้พื้นที่สาธารณะของสื่อในการสร้างวาทกรรม ด้วยการนำเสนอข่าวประชาชนในมุมมองประชาชน ไม่ใช่มุมมองรัฐ ด้วยเหตุนี้ สำนักข่าวจึงมีลักษณะของการนำเสนอข่าวชุมชนด้วย เพราะมีการนำเสนอข่าวครบทุกทิศทาง แม้จะเน้นในทิศทางแบบล่างสู่บน (Bottom-Up) ก็ตาม

-สะท้อนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเพื่อสร้างข่าวชุมชน

เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของชาวบ้านในกรณีนี้ จะเห็นว่า แทบจะไม่ได้เกิดขึ้นเลย เนื่องจากชาวบ้านไม่สามารถที่จะเข้าไปมีอำนาจในการสร้างข่าวสารผ่านสื่อทั้งหนังสือพิมพ์ไทยนิรส์และสำนักข่าวประชาธรรมได้

สาเหตุหลักๆ อาจมาจากข้อจำกัดของชาวบ้านเอง ดังที่ ถวิล ยะโสภณ (กำนัน ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน) ให้สัมภาษณ์ว่า ชาวบ้านไม่มีเวลาที่จะติดตาม และกระตุ้นเรียกร้องสื่อให้มานำเสนอปัญหาของพวกเขา เนื่องจากมีภาระเรื่องปากท้องต้องทำมาหากิน ซึ่งกรณีนี้ คำขางเล็ง (ราษฎร ต.หนองล่อง กิ่ง อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน) ก็มีความเห็นในทิศทางทางเดียวกัน กล่าวคือ ชาวบ้านไม่ทราบถึงช่องทางในการติดต่อกับสื่อ จึงเป็นเหตุให้เกิดอุปสรรคในการเรียกร้องกระตุ้นสื่อให้มาทำข่าวในพื้นที่ และนอกจากนั้นชาวบ้านยังไม่ได้มีความเกี่ยวข้อง สนธิสนมกับสื่อทั้งสองมากจนกระทั่งจะสามารถร้องขอให้ช่วยมานำเสนอข่าวสารของกลุ่มชาวบ้านได้

อย่างไรก็ดี แม้ว่าชาวบ้านไม่สามารถที่จะเข้าถึงสื่อมวลชนได้ แต่ก็มี ความพยายามที่จะสร้างสื่อเป็นของตนเอง โดยได้มีการจัดตั้งวิถุชุมชนขึ้นภายหลังจากที่เกิดเหตุการณ์ ความขัดแย้งเรื่องที่ดิน เพื่อให้ความรู้ในด้านต่างๆ เช่น ด้านกฎหมาย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ธรรมะ หรือความรู้ทางวิชาชีพแก่คนในท้องถิ่น รวมไปถึงท้องถิ่นอื่นที่อยู่ใกล้เคียงซึ่งรัศมีเครื่อง กระจายเสียงครอบคลุมถึง และยังเปิดโอกาสให้คนภายในท้องถิ่นรวมถึงข้าราชการในพื้นที่ได้เป็น ผู้จัดรายการ ซึ่งก็หมายถึงการเป็นผู้ส่ง/ผลิตสารนั่นเอง

จากผลสรุปข้างต้น ถ้าใช้เกณฑ์ทิศทางการไหลของข่าวสารของ Pavelka²⁶ จะพบว่า ในระยะที่เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งเรื่องที่ดิน จังหวัดลำพูน ชาวบ้านไม่สามารถใช้สื่อเพื่อส่ง สารเรื่องราวของชุมชนออกไปยังบุคคลภายนอก ซึ่งก็คือการที่ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงสื่อมวลชน ได้ อย่างไรก็ตาม การที่ชาวบ้านได้จัดตั้งวิถุชุมชนขึ้นภายในท้องถิ่นของตนนั้น ก็ถือเป็นความ

²⁶ เรื่องเดียวกัน, น.36

พยายามที่จะใช้การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารภายในชุมชนกันเอง แต่เนื่องจากวิถุชุมชนเป็นสิ่งใหม่ และเพิ่งเริ่มทดลองดำเนินการในเดือนมิถุนายน 2547 จึงยังไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การมีวิถุชุมชนจะช่วยให้ชาวบ้านแสดงบทบาทเป็นผู้ผลิตสารเพื่อสร้างข่าวชุมชนได้อย่างไร

-ข่าวชุมชนจากการศึกษาหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์และสำนักข่าวประชาธรรมกับการแก้ปัญหาที่ดิน จังหวัดลำพูน

สำหรับประเด็นนี้นั้น ลักษณะการเป็นข่าวชุมชนที่เกิดขึ้นในสำนักข่าวประชาธรรมดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้วข้างต้น ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งกรณีที่ดินได้ โดยกระบวนการพิจารณาคดีที่นายทุนฟ้องร้องชาวบ้านว่าเข้าไปบุกรุกในที่ดินที่พวกตนมีเอกสารสิทธิ์ก็ยังคงอยู่ในชั้นศาล (พ.ศ.2547) มีการพิจารณากันไปตามข้อกฎหมาย ในขณะที่รัฐก็ยังคงเพิกเฉยที่จะแก้ปัญหานี้ เมื่อเห็นว่าเรื่องเงียบไป ไม่ได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อมวลชนอีก ก็ไม่ได้ใส่ใจที่จะเพิกถอนเอกสารสิทธิ์ที่ออกโดยมิชอบ รวมถึงไม่ใส่ใจจะปฏิรูปที่ดิน กระจ่ายการถือครองที่ดินอย่างเป็นทางการให้ที่ดินได้อยู่ในมือของเกษตรกรที่จำเป็นต้องใช้ ซึ่งปัญหาที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ยากที่จะแก้ไขได้ภายในเวลาอันสั้น และทราบดีที่รัฐและส่วนอื่นๆ ในสังคมยังไม่ให้ความสนใจที่จะแก้อย่างจริงจัง ปัญหาเหล่านี้ก็จะยังคงหยั่งรากอยู่ในสังคมไทยต่อไป เช่นที่ ดร.อาพันธ์ กาญจนพันธ์²⁷ กล่าวไว้ว่า การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ใช้เวลานาน จำเป็นที่จะต้องใช้พลังทางสังคม ต้องให้ประชาชน ประชาสังคมได้รับรู้เข้าใจมากขึ้น เพื่อสร้างแรงกดดันให้รัฐเปลี่ยนแปลง

ถึงแม้ว่าการนำเสนอข่าวชุมชนจะไม่สามารถแก้ปัญหาโครงสร้างเหล่านี้ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่สามารถก่อให้เกิดกระแสใดๆ ได้เลย อย่างน้อยที่สุดข่าวนี้ก็ได้นำเสนอในอีกแง่มุมหนึ่งที่ต่างออกไปให้ประชาชนได้รับรู้ และอาจไปมีส่วนกดดันรัฐให้ต้องเข้ามาแก้ไขปัญหานี้อย่างจริงจังบ้างก็เป็นได้

การสื่อสารเพื่อชุมชนในฐานะกลไกของประชาสังคม

โดยแท้จริงแล้ว การสื่อสารเพื่อชุมชน (Community Communication) หรือสื่อชุมชนนั้นสามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งในชุมชน รวมถึงปัญหาที่ดินที่จังหวัดลำพูนได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น

²⁷ สัมภาษณ์ ดร.อาพันธ์ กาญจนพันธ์, อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 23 ธันวาคม 2546.

ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐ เนื่องจากรัฐเป็นผู้ที่ให้การสนับสนุนทางการเมือง (Political Back-Up) ได้ โดยเมื่อประชาชนได้แสดงความเห็นออกมาต่อสาธารณะแล้ว จำเป็นต้องมีหลักประกันว่า ข้อเสนอแนะ ข้อวิจารณ์ และข้อข้องใจของพวกเขาจะได้รับฟังอย่างจริงจังจากผู้มีอำนาจ มิฉะนั้นประชาชนก็จะไม่เห็นความจำเป็นของการสื่อสารของตน เพราะ “พูดไปแล้วก็ไม่เกิดอะไรขึ้น”²⁸ ดังนั้นแล้วถ้ารัฐไม่สนใจที่รับฟังและแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้าน ปัญหาที่ไม่อาจที่จะแก้ได้ เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วปัญหาของชาวบ้านมักจะไปกระทบกับอำนาจรัฐ จึงทำให้รัฐไม่เต็มใจที่จะแก้ปัญหาลึกเท่าไร เนื่องด้วยเกรงจะเสียอำนาจของตนไป

นอกจากการสนับสนุนจากรัฐแล้ว สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือตัวสื่อเอง โดยส่วนใหญ่แล้วสื่อเพื่อชุมชนมักจะเป็นสื่อขนาดเล็ก เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารอยู่ในวงจำกัด ทำให้การส่งข่าวสารเรื่องราวต่างๆ อยู่ในวงแคบๆ จึงมีคนทราบและเข้าใจในปัญหาเป็นจำนวนน้อย ทำให้ไม่มีผลกระทบกับสังคมในวงกว้าง และท้ายที่สุดปัญหาก็อาจไม่ได้รับการแก้ไข ดังที่ อ.สมชาย ปรีชาศิลปกุล²⁹ ได้พูดถึงสื่อชุมชนว่า มีข้อเสียคือ จำกัดอยู่ในกลุ่มคนเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นเพราะศักยภาพของเครื่องมือหรือข้อจำกัดอื่นก็ตาม จึงทำให้ไม่สามารถเชื่อมปัญหาที่เกิดขึ้นไปสู่สังคมทั้งหมดได้

สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ขาดไปไม่ได้เลยในการสื่อสารเพื่อชุมชนก็คือ ชาวบ้าน หรือประชาชน ซึ่งจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการสื่อสาร และต้องเข้ามามีส่วนร่วมในสื่อทุกบทบาทหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทผู้รับสาร ซึ่งเป็นบทบาทที่ง่ายที่สุด และทำเป็นประจำอยู่แล้ว บทบาทผู้ส่ง/ผลิตสาร ซึ่งเป็นบทบาทใหม่ที่สำคัญมาก เพราะทำให้คนภายนอกได้รับรู้เรื่องที่เกิดขึ้นภายในชุมชนจากปากของคนในชุมชนเอง เช่นที่ Berrigan F. J.³⁰ กล่าวไว้ว่า สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในหลายๆ บทบาท และต้องเป็นสื่อที่แสดงออกของชุมชน ซึ่งหมายถึงตัวตนของชุมชนที่จะแสดงออกไปนั้นต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเอง ไม่ใช่เป็นผู้อื่นมาทำให้ชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับสื่อ

²⁸ กาญจนา แก้วเทพ, การสื่อสารเพื่อชุมชน : แนวคิดเบื้องต้น, น.50.

²⁹ สัมภาษณ์ อ.สมชาย ปรีชาศิลปกุล, อาจารย์ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 26 ธันวาคม 2546.

³⁰ กาญจนา แก้วเทพ, การสื่อสารเพื่อชุมชน : แนวคิดเบื้องต้น, น.38

ข่าวชุมชนถึงแม้จะถูกสร้างโดยสื่อ และความร่วมมือของคนในชุมชนได้ แต่ก็อาจไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้นแล้วสื่อยังจะต้องมีการพัฒนาต่อไปอีกมาก โดย

1. สื่อชุมชนจะต้องหาหนทางที่จะขยายช่องทางในการสื่อสารให้มีความหลากหลายมากขึ้น และถ้าเป็นไปได้ควรมีการเชื่อมต่อกับสื่อกระแสหลัก เช่น โทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ในแง่ของการแลกเปลี่ยนข่าวสารและผลักดันกระแสความเคลื่อนไหว เพราะสื่อกระแสหลักมีผลกระทบต่ออำนาจรัฐ และสังคมมาก เนื่องจากโดยหลักๆ แล้ว ประชาชนจะติดตามข่าวสารจากสื่อเหล่านี้

2. สื่อกระแสหลักซึ่งเป็นสื่อที่คนให้ความสนใจติดตามเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ต้องหันมาสนใจในปัญหาของชุมชนให้มากขึ้น เพราะที่ผ่านมามักจะนำเสนอเรื่องราวของคนในเมืองเป็นส่วนใหญ่ และถึงแม้จะมีเรื่องของชุมชนบ้างก็มักจะนำเสนอในเชิงปรากฏการณ์ ไม่ค่อยลงลึกถึงสาเหตุที่แท้จริง ทำให้ปัญหาไม่อาจแก้ได้ เพราะไม่มีใครที่รู้จัก

ข้อจำกัดของงานวิจัยชิ้นนี้

1. เนื่องจากระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาค่อนข้างจำกัด ทำให้ไม่สามารถติดตามและวิเคราะห์เหตุการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบได้

2. ปริมาณข่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัญหาที่ดิน จังหวัดลำพูน ของสื่อทั้งสอง (หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์และสำนักข่าวประชาธรรม) ที่ผู้วิจัยศึกษา มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก ทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจนและเท่าเทียม

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

1. เนื่องด้วยสื่อเพื่อชุมชนเป็นสื่อแบบใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น และเริ่มมีความแพร่หลายในสาธารณะมากขึ้น จึงมีความรู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาอีกมาก ดังนั้น ในงานวิจัยครั้งต่อไป น่าที่จะมีการศึกษาองค์กรสื่อชุมชนอื่นๆ เพื่อจุดประกายและสร้างกระแสสื่อชุมชนให้เป็นที่รู้จักและสนใจของสังคมในวงกว้างยิ่งขึ้นไป

2. ปัจจุบันสื่อส่วนกลางค่อนข้างให้ความสนใจในข่าวชุมชนมากขึ้น ดังนั้นแล้วควรจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์สื่อส่วนกลางในประเด็นการทำหน้าที่เป็นสื่อชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้น